

V. Mezinárodní sympozium „Česká zahraniční politika“

Demokracie a demokratizace

Středa, 13. listopadu 2013

Místo konání: Ministerstvo zahraničních věcí, Loretské náměstí 5, Praha

Panel I: Česká zahraniční politika v roce 2012: Analýza ÚMV

Moderátor: Jiří Kuděla, ředitel, Kancelář strategie, analýz a projektového řízení, Ministerstvo zahraničních věcí

Jiří Schneider, první náměstek ministra zahraničních věcí

Vít Beneš, Ústav mezinárodních vztahů, Praha

Veronika Bílková, Ústav mezinárodních vztahů a Právnická fakulta UK, Praha

Marek Čejka, Ústav mezinárodních vztahů,

Vladimír Handl, Ústav mezinárodních vztahů, Praha

Petra Kuchyňková, Fakulta sociálních studií, MU, Brno

Tomáš Karásek, Asociace pro mezinárodní otázky a Fakulta sociálních věd, UK Praha

Debata probíhala jako diskuze a představování závěrů publikovaných v analýze České zahraniční politiky, kterou vydal Ústav mezinárodních vztahů.

JIŘÍ SCHNEIDER

První náměstek ministra zahraničních věcí

Jiří Schneider se ujal úvodního slova, kde představil analýzu Ústavu mezinárodních vztahů jako zrcadlo naší mezinárodní politiky. Zcela klíčovou roli pro něj hraje v dnešní společnosti kritická reflexe. Bez ní nemůže existovat dobrá politika. A zároveň se jedná o můstek, který vede k demokracii. Sic je kritická reflexe podmínkou nutnou v demokratických režimech, není to však podmínka dostačující. Zde je důležité nejen mít poznání a vědomosti, ale také vědět, jak je používat. Důležité je mít odvalu, která se dnes možná projevuje jinak než před 24 lety, ale stále je zde stejný princip – postavit se většině. V každém státě existují jak vládcí, tak i rádci. A obě tyto skupiny jsou sváděny mocí a korupcí. I vědění je moc. Nicméně zde musí probíhat kritická reflexe, aby se podobným případům přecházelo. A ta kritická reflexe je možná jen ve svobodné společnosti. A proto by se měla podporovat demokracie.

VERONIKA BÍLKOVÁ

Ústav mezinárodních vztahů a Právnická fakulta UK, Praha

Veronika Bílková již představila kapitolu ze samotné publikace Česká zahraniční politika. Její kapitola pojednávala o lidsko-právní dimenzi české mezinárodní politiky. Veronika Bílková na začátek uvedla, že v této kapitole nelze shrnout politiku jen za poslední rok, ale musí zde být představeny dlouhodobé koncepty a praktiky této politiky. Tento širší úvod je zde potřebný zejména také proto, že se letos jedná o první ročník, kde bylo toto téma uvedeno v publikaci. Česká lidsko-právní mezinárodní politika se potýká se řadou dilemat, otázek, na které si zde zatím neumíme odpovědět. V první řadě, na jakou politiku ČR klade větší důraz - zda na politiku lidských práv nebo na politiku transformační. Jedná se o velmi problematickou otázku, neb existuje obava, že v nedemokratických zemích jsou lidská práva podřizována transformačním politikám či že velmocím jde pouze o změnu režimu v ostatních zemích. Následující z dilemat ČR je, která práva chce vlastně v mezinárodní politice prosazovat. Uvázali jsme se k tomu, že všechna práva jsou

universální, ale ve skutečnosti ve světě prosazujeme pouze první generaci lidských práv (práva politická). Další nejasně zodpovězenou otázkou zůstává, kde přesně chce ČR lidská práva prosazovat. Problémem je, že zde existuje zaměření na omezená teritoria. Zároveň ČR nedokáže plně čerpat ze své vlastní historické zkušenosti, zejména té komunistické. Zaměření na státy s komunistickým režimem ne vždy přináší úspěchy, neboť politika v jiných státech není vždy totožná s naší vzpomínkou a potřebuje tak zcela rozdílný přístup prosazování lidských práv. Neposlední otazník visí nad otázkou, jak přesně lidská práva v zahraničí prosazovat, zda-li spíše jako projekt multilaterální politiky či jako projekt transformační politiky, tedy skrze podporu občanské společnosti. Obecně lze konstatovat, že lidsko-právní tematika patří mezi dlouhodobé priority České republiky, nicméně lze za poslední roky sledovat jistý odklon od politiky aktivistické k politice autonomní v této oblasti. Znamená to tedy, že vnitřní politiky jednotlivých států by měly být více vnímány jako sféry samotných států a měly by být odděleny od jiných mezinárodních politik.

PETRA KUCHYŇKOVÁ

Fakulta sociálních studií, MU, Brno

Petra Kuchyňková představila klíčové události mezinárodních vztahů České republiky s Ruskem. Situace na obou stranách byla silně ovlivněna vnitrostátním vývojem (na ruské straně zejména znovuzvolením V. Putina prezidentem). V otázkách dodržování lidských práv v Rusku se na české scéně objevovaly hned dva diskursy. První, reprezentovaný ministerstvem zahraničních věcí, a druhý, zosobněný premiérem Nečasem a stanovisky vlády. Druhý zmíněný proud nekladl na lidská práva takový důraz a šlo mu zejména o ekonomické zájmy. Zde sedá ale konstatovat, že tento spor měl kromě ideologické dimenze sféru čistě politického boje dvou parlamentních stran. Význam Ruska se projevil také během první přímé volby prezidenta v ČR, kdy se diskutovalo, zda-li je, či není Rusko vhodný partner pro naši republiku. Celé volba akorát odhalila význam Ruska a potřebu se k této problematice stále vyjadřovat. Mezi kandidáty byli zástupci začleňování ČR do ruských obchodních struktur stejně jako jeho naprostí odpůrci s odkazem na porušování lidských práv. Mezi další společná témata patřila dostavba Temelína, vízová politika, post ruského velvyslance nebo otázka přibližování Ukrajiny k Evropské unii. Obecně bylo Rusko vyhodnoceno jako důležitý, ale nespolehlivý partner.

VÍT BENEŠ

Ústav mezinárodních vztahů, Praha

Vít Beneš společně s Matsem Braunem analyzovali evropský rozměr české zahraniční politiky. Zaměřili se na její základní směřování. Jako zásadní se jeví vztah ČR k eurozóně. Zde ČR stojí hned po jejím boku, nebrání její existenci, ale zároveň není její součástí. Zároveň nebyla přijata zodpovědnost za krizi v eurozóně a prohloubily se i pochyby ohledně vstupu do společné měnové unie. V roce 2012 byl pro českou pozici v rámci EU důležitý střet ohledně fiskálního paktu, který ČR odmítala přijmout. Podle slov Víta Beneše zde dochází k jakémusi návratu do 90. let, kdy neexistuje úplné začlenění do Evropy, a ČR tak hrozí geopolitická nejistota. Zároveň se prohloubily neshody ohledně vstupu do eurozóny. Zde platí politika vyčkávání. Podle výsledků, které eurozóna bude přinášet, se rozhodne o našem vstupu. Což ale s sebou nese nebezpečí, že česká ekonomika zůstane stát zcela stranou a zůstane tak osamocena. Obecně platí, že v České republice není evropským tématům přikládána taková důležitost, řeší se zde jiné zájmy.

MAREK ČEJKA

Ústav mezinárodních vztahů, Praha

Marek Čejka analyzoval naši roli na Blízkém východě. Průběžně dochází k naplňování koncepce české zahraniční politiky vzhledem k Blízkému východu z roku 2011, zároveň dochází k dodržování koncepce NATO. Vůči změnám, které s sebou přineslo Arabské jaro, zůstala česká zahraniční politika poměrně zdrženlivá. Ani politické elity tento problém výrazněji nekomentovaly a nedokázaly na změny reagovat. Snad kromě velmi vstřícného vztahu k Izraeli nepanuje mezi vrcholnými politiky na tuto oblast názorová shoda. I vzhledem k občanské válce v Sýrii se z české strany ozývaly nejednotné názory. Proti stávajícímu režimu se vyjádřilo ministerstvo zahraničních věcí, ale česká velvyslankyně v Damašku naopak vyjádřila podporu režimu Bašára Asada. Prezident Klaus vyzval k nezasahování. Výraznou událostí na této scéně bylo hlasování o změně mezinárodního statutu Palestiny na půdě OSN, kdy se Česká republika jako jediná evropská země postavila proti tomuto návrhu, který přisuzoval Palestině postavení pozorovatele v rámci OSN. Tento krok vyvolal řadu kritiky v rámci samotné ČR, tak také EU. Naopak ale sklídl pochvalu a uznání od USA. Další část analýzy se zabývala situací menšin z Blízkého východu žijících na území ČR. Existují zde projevy na hranici xenofobie, zejména vůči židům a muslimům. Nárůst islamofobie je zajímavý úkaz, neb se tato menšina v Česku vyskytuje opravdu minimálně. V tomto případě jsou často obviňována

média, která problematické situace zkreslují v neprospěch právě této menšiny. Projevů antisemitismu u nás nepříbylo, ojedinele se objevovaly s kandidaturou Jana Fishera na prezidenta.

VLADIMÍR HANDL

Ústav mezinárodních vztahů, Praha

Vladimír Handl analyzoval české vztahy se sousedním Německem. Otázky minulosti, které naše země v minulosti dříve spíše rozdělávaly, v roce 2012 obě země spojily. Příkladem může být návštěva lidického památníku vrcholnými představiteli obou zemí. Obecně lze vysledovat kontinuální linii ve vztahu s Německem ve spolupráci na všech rovinách a napříč politickým spektrem. I přes konzervativní a anti-německé proudy v české politice docházelo k udržení velmi dobrých vztahů s Německem, což může být přisuzováno velmi dobré české diplomatické politice. Německo je tak vnímáno jako jeden z našich klíčových partnerů i vzorů. Došlo k nalezení konsenzu v ekonomických plánech a také k posílení spolupráce v otázkách vojenské bezpečnosti. Zároveň zde existuje i řada problémů a neshod. Stále nebyl nalezen konsenzus ohledně energetiky a také zde existuje poměrně nízká důvěra v českou vládu. Česko je hlavním subdodavatelem na německý trh, problémem však na české straně zůstává neznalost německého jazyka a práva, rozšířená korupce či zdejší nedostatek pracovních sil.

TOMÁŠ KARÁSEK

Asociace pro mezinárodní otázky a Fakulta sociálních věd, UK, Praha

Tomáš Karásek na závěr poskytl shrnutí publikace o analýze české zahraniční politiky z per vědců v Ústavu mezinárodních vztahů. Ocenil její zdařilé provedení a jednotný metodologický rámec, který nabízí komplexní pokrytí česká zahraniční politiky v roce 2012. Sám představil několik závěrů za výše zmíněný rok, například že v české politice nastal vstřícnější obrat k evropské bezpečnostní politice. Zároveň však upozornil na skutečnost, že reakce na světové dění se odehrává víceméně jen ve sféře diplomatické. Lidé i politici ztrácejí chuť a zájem o světové dění. Tomáš Karásek tento jev připisuje k určitému vyčerpání se ze světových témat a obecnému unavení se z politiky. Vliv na to mají zajisté i média, která však nedokážou dostatečně kompetentně lidem problémy předkládat. Nakonec nadnesl několik velkých témat, kterými by se česká politika i akademická sféra měly do budoucna také zabývat. Je globalizace stále vnímána jako pozitivní proces? Jaká bude role České republiky v rámci globálního společenství? Jak a v jakých dimenzích chceme chápat posilování zemí mimo euro-atlantský prostor? Jak se postavit k vymizení vlivu USA na tvorbu nových evropských politik? Jaká je naše budoucnost v NATO? Jak vnímat posilující pozici Německa v rozhodovacích procesech EU? Nemáme problém s rostoucí sférou ruského vlivu ve východní Evropě? Nejen na tyto otázky by si česká zahraniční politika měla utvořit jasný názor.

Panel II: Podpora demokracie a česká zahraniční politika: Mezi sny a realitou, mezi zájmy a zodpovědností. Diskuze zástupců politických stran a institucí

Moderátor: Michal Kořan, zástupce ředitele, Ústav mezinárodních vztahů, Praha

Karel Schwarzenberg, *poslanec, TOP 09, bývalý ministr zahraničních věcí*

Petr Fiala, *poslanec, ODS, bývalý ministr školství a rektor Masarykovy univerzity Brno*

Jaromír Štětina, *senátor, BEZPP*

Daniel Herman, *poslanec, KDU-ČSL, bývalý ředitel Ústavu pro studium totalitních režimů*

Michaela Marksová-Tominová, *bývalá ředitelka odboru rovných příležitostí ve školství Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, ČSSD*

Panel zahájil Michal Kořan uvítáním hostů a poděkováním za účast. Poslední dobou téma demokratizace získává na palčivosti a i proto bylo hlavním tématem letošního sympozia. Michla Kořan se zamyslel nad otázkou, zda bude demokratizace pro českou zahraniční politiku i nadále prioritou nebo nikoliv. Koncept demokratizace i mezinárodní prostředí se proměnily a demokratizace je někdy považována za formu západního imperialismu. Nejisté také je, nakolik lze demokracii úspěšně zavést do jiných zemí. Tomu všemu byla věnována následující diskuze mezi zástupci politických stran. V diskuzi postupně jednotliví prezentující stručně okomentovali předem vytvořené otázky, které se týkaly demokratizace.

KAREL SCHWARZENBERG

poslanec, TOP 09, bývalý ministr zahraničních věcí

Jako první dostal slovo Karel Schwarzenberg. Podle něj není zásadní otázkou role demokratizace v české zahraniční politice, ale lidská práva a to je rozdíl. Lidským právům by se měla Česká republika věnovat, je to její prioritou již od 90. let. Na rozdíl od lidských práv, demokratizace je věcí postupného vývoje a je důležité pozorovat, zda konkrétní stát míří k demokratizaci nebo ne. Pokud se střetá právní stát a lidská práva, pak se k demokracii daný stát dostane. Jak říkal již Karl Popper, míra demokracie není tak důležitá, jako vyváženost. Dle Karla Schwarzenberga je tedy důležitý směr, kterým se stát ubírá, důraz na lidská práva a vyváženost.

PETR FIALA

poslanec, ODS, bývalý ministr školství a rektor Masarykovy univerzity Brno

Petr Fiala také zdůraznil, že podpora demokracie patří k tradicím české zahraniční politiky, otázkou však je jakou demokracii podporujeme, jakými prostředky a kde. Demokracie vyžaduje kulturní předpoklady, které determinují její kvalitu. Petr Fiala upozornil na to, že podpora demokracie pouze formou proklamací je nedostatečná, je nutné soustředit se na podporu konkrétních jednotlivců a občanských aktivit. ČR může v této oblasti těžit ze svých zkušeností, protože i jí byla poskytnuta podpora ze zahraničí. Tuto podporu, která jí byla dána, by měla poskytovat zase dále lidem, kteří nemají to štěstí žít ve společnosti dodržující lidská práva. Jako projekty s konkrétním dopadem Petr Fiala zmínil rozvoj občanské společnosti na Ukrajině a projekty v Barmě, které by měla česká diplomacie podporovat.

MICHAELA MARKSOVÁ-TOMINOVÁ

bývalá ředitelka odboru rovných příležitostí ve školství Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, ČSSD

Dále se ujala slova Michaela Marksová-Tominová, která zdůraznila, že ČR má stále problémy sama se sebou, ale v celosvětovém kontextu je naše demokracie rozvinutá. Vědomí demokracie je nutné záměrně budovat, proto je vhodné působit osvětově na veřejnost. Dle Marksové-Tominové by převrat v roce 1989 bez zahraniční podpory nemusel proběhnout tak, jak proběhl, a na zahraniční pomoc bychom neměli zapomínat. Marksová-Tominová řekla, že v dnešním globalizovaném světě se nám může vrátit, pokud necháme diktátorské režimy či teroristy volně působit. Zásadní je podporovat konkrétní skupiny a jednotlivce, o kterých víme, že zastávají lidská práva a znají realie své země.

JAROMÍR ŠTĚTINA

senátor, BEZPP

Jaromír Štětina se zaměřil nejprve na otázku obchodních zájmů vs. prosazování lidských práv. Česká zahraniční politika se dopustila několika přešlapů, např. působení místopředsedy poslanecké sněmovny Lubomíra Zaořálka v Gruzii během války v roce 2008 a očividné přiklonění se na stranu Ruska, dále odmítnutí předsedy senátu Milana Štěcha zajistit prostor pro setkání senátu s Dalajlámou nebo přiklonění se

zahraničního výboru ČR na stranu jednoho konfliktu v Náhorním Karabachu. Podle Jaromíra Štětiny bychom měli sladit zájmy ekonomické a lidskoprávní pomocí tzv. „dělby údělů“. Státní diplomacie si nemůže dovolit tolik jako parlamentní diplomacie, kde se dají tyto otázky otevírat. Lidská práva můžeme také podporovat skrze nestátní organizace. Pro prosazování lidských práv je však vždy nutná odvaha a porušování lidských práv nemůže být vnitřní záležitostí země.

DANIEL HERMAN

poslanec, KDU-ČSL, bývalý ředitel Ústavu pro studium totalitních režimů

Na závěr se k tématu vyjádřil Daniel Herman. Podle Hermana lze pozorovat demokracii v ČR již přes 150 let, avšak byly i okamžiky, kdy jsme museli o demokracii bojovat. Jako bývalý ředitel Ústavu pro studium totalitních režimů Herman potvrdil, že o české zkušenosti mají zájem mnohé exilové vlády a opoziční skupiny, které se chtějí např. dovědět, jak postupovat po pádu režimu. Avšak ani ČR nemá dnes všechny věci „vyladěné“ právě proto, že bere ohled na ekonomické vztahy s různými státy. Je nepřipustné, aby bylo některým úředníkům před návštěvou Dalajlámy důrazně doporučeno se s ním neseťkat. Dle Daniela Hermana můžeme pozorovat trend politizování státní správy. Musíme si uvědomit, že pokud nefunguje dodržování lidských práv, nemůže fungovat ani demokracie.

Diskuze mezi prezentujícími

Na úvod diskuzní části panelu reagoval Michal Kořan na předchozí řečníky. Podle něj je podpora nadací a nevládních organizací komplikovaná, protože často jim jde pouze o vlastní přežití a ne tolik o to, aby došlo ke změně věcí. Rozdílné je také to, co si myslí aktivní občanská společnost a většina obyvatel. Dále Karel Schwarzenberg reagoval na několikrát zmíněnou návštěvu Dalajlámy. Podle něj export ČR roste, i když ČR zastávala tvrdě politiku lidských práv, spíše záleží na kvalitě zboží a aktuálním zájmu. Schwarzenberg také kladl důraz na konzistentnost české zahraniční politiky, předvídatelnost aktérů je důležitá. Petr Fiala řekl, že i když nevládní organizace spotřebují finanční podporu na financování své existence, není to problémem, protože i samotná jejich existence je důležitá. Dále zmínil, že ve většině případů není rozpor mezi politikou lidských práv a ekonomickými zájmy. Jen jsme velmi ovlivněni jedním konkrétním případem – Čínou. Podle Jaromíra Štětiny je vývoj demokracie možný i v odlišných kulturních celcích, jako příklad uvádí Afghánistán, kde demokracie je podobná principu rady starších, který zde fungoval.

Diskuze s veřejností

Poté mohlo pokládat otázky přítomné publikum. Mezi zajímavé dotazy patří otázka Víta Beneše, zda je ČR připravena bojovat za lidská práva i v případě, kdy dochází k jejich porušování v demokratických zemích a zda je ČR ochotna bránit lidská práva i proti svým geopolitickým zájmům. Jako první se reakce ujal Petr Fiala, který upozorňuje na to, že hodnoty i zájmy musí být v souladu, stejně tak, jako je to v běžném životě, nevidí důvod proč by se stát měl chovat jinak. Stát nemůže kvůli abstraktním principům poškozovat své zájmy, je potřeba používat zdravý rozum. Nejen že jsou nedemokratické režimy často bohaté, ale také se pokoušejí o jakousi legitimizaci právě zaváděním zdánlivě demokratických mechanismů, které nasedají na prostředí, které demokratické není. Fiala řekl, že dostal provokativní otázku a tak i on pronese provokativní tezi. Z hlediska zájmů západních zemí, ke kterým patří i ČR, je nepochybně mnohdy lepší tolerovat umírněnou vojenskou diktaturu než prostřednictvím zdánlivě svobodných voleb legitimizovat radikální islámský režim, který zájmy Západu ohrožuje. Petr Fiala si je vědom toho, že to jsou nepříjemné věci pro každého z nás, ale musíme se i tato dilemata před sebe stavět. I když zmíněné řešení není ideální, je nejméně špatné ze špatných řešení a i takové řešení je někdy akceptovatelné a možné. Takové řešení je nejen v našem zájmu, ale i v zájmu lidí, kteří v dané zemi žijí. Karel Schwarzenberg prohlásil, že nikdy neexistuje optimální řešení. Avšak ve své funkci upozorňoval i demokracie na porušování lidských práv, kterého se dopouštěly (např. Izrael, USA). K problematice lidských práv je nutné přistupovat s rozumem.

Panel III: Podpora demokratizace v zahraničních perspektivách

Moderátor: Jan Látal, Odbor lidských práv a transformační politiky MZV

Cornel Ciurea, *expert, Viitorul Institute for Development and Social Initiatives, bývalý místopředseda Democratic Party, Moldávie*

Kornely K. Kakachia, *docent, Tbilisi State University, ředitel, Georgian Institute of Politics, Gruzie*

László Csicsmann, *děkan, Fakulta sociálních věd, Corvinus University of Budapest, Maďarsko*

Na úvod Jan Látal poděkoval organizátorům. Poté představil třetí panel, jehož cílem bylo prezentovat názory expertů ze zemí východní Evropy, kde probíhá transformace, zde reprezentované Moldavskem, Gruzii a Maďarskem. Projev těchto expertů měl přinést zemím EU zpětnou vazbu a reakci na jejich politiku rozvoje demokracie. Podle Jana Látala to byl a je důležitý prvek české zahraniční politiky.

CORNEL CIUREA

expert, Viitorul Institute for Development and Social Initiatives, bývalý místopředseda Democratic Party, Moldávie

Cornel Ciurea nejprve oznámil, že díky jeho zkušenostem v politice má i jeho přístup k demokratizaci politický charakter. Jeho příspěvek se soustředil na komparaci Moldavska s Gruzii a Ukrajinou, tedy zeměmi, které nyní také usilují o Asociační dohody s Evropskou unií. Nejprve pan Ciurea popsal, jak Moldavané vnímají demokracii a poté nastínil několik problémů, kterým musí demokracie v Moldavsku čelit. Mezi tyto problémy patří otázka, jak naložit s oligarchií, dále dilema mezi vládou práva a demokracií, dále dilema mezi politizací a depolitizací a také dilema mezi pomalou a rychlou integrací. Část z těchto problémů je spojena s nadcházejícím summitem Východního partnerství, který pan Ciurea považuje za pokus rapidně integrovat region. Pokud tento pokus selže, pravděpodobně bude realizován pomalý transformační proces. Na závěr své prezentace Ciurea popsal přítomnost ČR v Moldavsku jako „nesourodou“. ČR finančně přispívá více než jiné země Visegrádské čtyřky, avšak tato pomoc zůstává spíše diskrétní. Tato strategie by byla oprávněná v případě, že zmiňovaný summit selže.

KORNELY K. KAKACHIA

docent, Tbilisi State University, ředitel, Georgian Institute of Politics, Gruzie

Kornely Kakachia představil svou prezentaci s názvem “Mixed Record of Democratic Governance in Georgia”. Hned na úvod zmínil, že Gruzie je spíše zaujatá USA a jinými západními zeměmi, o ČR se Gruzie tolik nezajímá. Poskytl stručný přehled oficiálních priorit české ambasády v Gruzii a zdůraznil nesoulad v ekonomických zájmech a také to, že česká přítomnost v Gruzii je prakticky neviditelná, v kontrastu se zeměmi, které se považují za „přátele Gruzie“, jako jsou Baltské státy, Švédsko či Polsko. Dále prezentující okomentoval současné projekty v Gruzii realizované Českou republikou, které se zaměřují na sociální činnost, zdravotnictví a zemědělství. Pan Kakachia okomentoval silné a slabé stránky rozvoje demokracie v Gruzii. Podle něj byly post-revoluční reformy úspěšné, současné změny vlády byly „mírové“ a prezidentské volby označil za demokratické. Nicméně nedostatky v dodržování lidských práv v Gruzii ukazují, že tato země má ještě daleko k úplné demokracii. Také prohlásil, že je zde mnoho prostoru pro další reformy, obzvláště v justici. Gruzie si uchovala svou tradiční mentalitu, nově zvolená vláda nemá dostatek zkušeností a dotýká se vybojované mediální svobody. Proto vybízí západní země, aby konsolidovaly gruzínskou občanskou společnost, která se pokouší napodobit ČR v odloučení se od Ruska a jižního Kavkazu. Navrhl, že to by mohlo být dosaženo skrze systém výměn mladých lidí, kteří by si mohli vyměňovat vzájemně prospěšné informace a zkušenosti. Závěrem pan Kakachia shrnul poskytnuté informace a řekl, že v Gruzii můžeme vidět dilema demokracie vs. bezpečnost a dilema gruzínských elit. Navzdory nedostatku demokratických institucí Gruzie prošla během uplynulých devíti let velkou transformací.

LÁSZLÓ CSICSMANN

děkan, Fakulta sociálních věd, Corvinus University of Budapest, Maďarsko

László Csicsmann přednesl příspěvek s názvem Politická transformace na Blízkém Východu a severní Africe: potenciál pro demokratizaci? Nejprve autor zmínil, že nesouhlasí s označováním těchto událostí jako „Arabské jaro“, protože tento pojem může vyvolávat rozdílné konotace a pokud mluvíme i o Sýrii, o „jaro“ se nejedná v žádném případě. Představil různé narativy Arabského jara. Velký význam zde hrálo zapojení mládeže a Islám, jako důležitá sociopolitická řídicí síla. Poté pan Csicsmann zmínil teorii demokratické

tranzice, orientalismus, zánik post-kolonialismu a nový koncept „refo-lution“ (spojení slov reforma a revoluce). S těmito pohledy vnímání Arabského jara nesouhlasí a spíše tyto události vnímá jako evoluci neo-autoritářského systému. Autor příspěvku si myslí, že probíhající změny v regionálním vyvážení moci začaly již dávno před Arabským jarem a vyústily v arabskou „renesanci“ a zvýšili postavení zemí BRIC. Tím omezily prostor pro zapojení zemí Západu v demokratizaci Blízkého východu. Popsal západní vnímání Arabského jara jako dilema mezi demokracií a stabilitou, kdy většina států podporuje to druhé a kritizoval snahu Západu sekuritizovat demokracii. Navrhl několik metod k vypořádání se s Arabským jarem, mezi které patří: zahraniční intervence, ekonomické sankce, embargo na zbraně, diplomatický tlak, zmražení ekonomické či vojenské pomoci, podporu opozice, občanské společnosti a stanovení nových podmínek. Jeho návrh na zapojení zemí V4 zahrnoval humanitární asistenci a poskytování funkčních perspektiv na základě zkušeností s rokem 1989. Je však nutné brát v potaz, že role EU v této oblasti je omezená. Pan Csicsmann představil graf, který znázorňoval postoje k Arabskému jaru v Arabském světě, který ukázal, že více než 50 % reakcí bylo pozitivních. Na závěr prohlásil, že Arabské jaro bylo politickou transformací a ne příkladem demokratizace.

Pan Látal zmínil několik svých poznámek. První se týkala viditelnosti ČR v Moldavsku a Gruzii. Česká republika upřednostňuje obsah (konkrétní činnost) před viditelností. Řekl, že je spokojený s doporučením pana Kakachia, protože podpora občanské společnosti byla vždy hlavní prioritou programu ČR v Gruzii. Poté pan Látal položil dotaz pro pana Ciureu, zda případné selhání plánovaného summitu lze chápat jako selhání západních zemí. Pan Ciurea odpověděl, že případné selhání by nebylo „totální katastrofou“, ale znamenalo by to, že moldavské pro-evropské stany by prohrály v příštích volbách. Opět uznal, že neodpovídající priority, jako je tomu v případě soudních reforem, činí situaci obtížnou, ale i tak by myšlenka znovupřiblížení EU měla zůstat otevřená. Poté byla k diskuzi vyzvána i veřejnost. Paní Tamchynová se zeptala, proč byla pozornost médií méně zaměřena na protesty v Turecku v porovnání s tím, jaká pozornost byla věnována Arabskému jaru. Pan Csicsmann odpověděl, že se jedná o události, které nelze porovnávat. Další otázka byla pro pana Kakachiu a dotazující se zajímal o jeho osobní názor na vstup Gruzie do NATO. Dotazující měl pocit, že je zde dilema mezi teritoriální integritou a integrací do EU/NATO, kdy Gruzie preferuje to druhé. Pan Ciurea dodal, že je skeptický pouze v případě Ukrajiny a jejích snah integrovat se do EU, ne v případě Moldavska a Gruzie. Pan Kakachia uzavřel tento panel tím, že zmínil, jakým způsobem může ČR Gruzii pomoci. Jedná se především o zkušenosti z transformace. Založení Německo-Gruzinského fóra by mohlo usnadnit členství Gruzie v NATO a potlačit názor v Gruzii, že Německo favorizuje Rusko.

Panel IV: Demokracie v pokroku či úpadku? Dva pohledy z USA

Moderátor: Alexandr Vondra, ředitel, Centrum transatlantických vztahů VSCI, bývalý ministr zahraničních věcí a bývalý ministr obrany, Praha

Vystupující: Adrian A. Basora, ředitel, Project on Democratic Transition, Foreign Policy Research Institute, Philadelphia, bývalý velvyslanec USA v Československu a ČR

Charles Gati, profesor, Johns Hopkins University

Alexandr Vondra uvedl debatu představením obou vystupujících, bývalého ambasadora A. Basory i profesora Ch. Gatiho, kde také shrnul jejich minulost plnou úspěchů na poli diplomacie a politických věd. Také poznamenal, že očekává, že příspěvek A. Basory bude více optimistický, naopak profesorův více pesimistický.

ADRIAN A. BASORA

Ředitel, Project on Democratic Transition, Foreign Policy Research Institute, Philadelphia, bývalý velvyslanec USA v Československu a ČR

Prezentace **A. Basory** s názvem “Přechod post-komunistických zemí – pokrok či úpadek?” se soustředila na transformaci post-komunistických zemí, například také na euforii, kterou vyvolala Sametová revoluce. Zároveň jsou zde ale přiznány její nedostatky. Pojmenoval tři základní problémy: nejistá budoucnost demokracie v post-komunistických zemích kvůli nedostatečnému procesu demokratizace v počátcích, dále pak proces samotné demokratické transformace, a nakonec jakou roli v tomto procesu hrály USA. Rozhodl se zařadit post-komunistické země do globálního kontextu použitím statistik “Svoboda ve světě” od organizace Freedom House. Tyto statistiky ukazují vzestup v počtu demokracií se zásadním růstem v 90. letech minulého století. Zároveň je zde viditelný i současné zpomalení tohoto trendu. S odkazem na teorii Samuela Huntingtona a jeho „vlny změny režimů“ A. Basora připustil, že jsme v obrácené fázi třetí vlny, což potvrzuje zpomalení a také jistá nestabilita post-komunistické transformace. Také připomenul, že vznik a konsolidace opravdu životaschopných a dobře fungujících demokracií je dlouhý a komplexní proces, který je ovlivňován vnějšími i vnitřními faktory. S odkazem na stupnici demokracie dle Freedom House, která režimy dělí na demokracie konsolidované, semi-konsolidované, hybridní, semi-autoritářské a nakonec režimy autoritářské, A. Basora vysvětlil, že se tempo demokratizace zpomalí směrem k východním zemím. Nicméně i tak věří, že se regresi demokracií podaří vyhnout, pokud se začne rychle jednat. Dále vyjmenoval nejdůležitější faktory, které pozitivně ovlivňují úspěšnost transformace: přímá zkušenost s demokracií (například v minulosti), šíření demokracie, kvalitní lídři, vysoká úroveň občanské společnosti, vysoká úroveň vzdělávání, úroveň střední třídy, předchozí státní suverenita nebo národní identita a v neposlední řadě také absence národních konfliktů. Dále vyjmenoval i faktory negativní jako nevalnou politickou kulturu, která dokáže změny silně zpomalit, nedostatečnost formálních institucí či již hluboce zažitě normy chování ve společnosti z dob nedemokratického režimu. Doporučení A. Basory zahrnují potřebu šíření demokratických norem a také vychování nových politických elit. Také doporučil, aby Evropa neignorovala USA, neb zde se může nechat inspirovat či se poučit z ne příliš úspěšných kroků USA. K fenoménu amerického směřování pozornosti na Asii dodal, že USA nemohou vytvořit ekvivalentní protiváhu Číně bez demokratické a svobodné Evropy. Tento geopolitický zájem není jen zájmem americkým, ale také díky vzájemné provázanosti zájmem evropským. Je to pro oba hráče, Evropu i USA, možnost, jak úžeji spolupracovat. Svůj projev zakončil zopakováním potřeby pro post-komunistické země ohledně důvěry v demokracii. Stejně tak demokracie samotná potřebuje „nabrat druhý dech“. Zároveň podpořil euro-americké partnerství s těmi zeměmi, kde transformace stále probíhá.

CHARLES GATI

Profesor, Johns Hopkins University

Charles Gati zahájil svou řeč osobními vzpomínkami na Alexandra Vondru a jeho dobré vztahy s USA, stejně tak na osobní spolupráci s Adrianem Basorou na počátku 90. let, kdy se snažili prosadit vstup ČR do NATO. Také zdůraznil, že nesouhlasí se maďarskou vládou, tedy vládou v jeho rodné zemi. Dále pak pokračoval otázkou, zdali mají vůbec USA právo prosazovat demokracii a demokratizační procesy ve světě. Podle profesora Gatiho mají USA stále právo šířit demokracii i přes nepovedené mise a vlastní problémy, protože tyto problémy nejsou trvalé. Připomněl zásadní úspěchy americké ekonomiky i kultury, díky kterým bychom se neměli bránit užšímu vztahu s USA. Vyjádřil nesouhlas s maďarskou vládou ohledně omezení spolupráce se Západem. V jeho očích je Západ a západní demokracie stále cestou budoucnosti, a to i přes

veškeré vlastní problémy, politické neshody či bruselskou byrokracií. Odkázal se Freedom House statistiky, kde je Česká republika zařazena mezi konsolidované demokracie, na rozdíl od Maďarska nebo Polska. Ale i tak zde dokázal vyjmenovat určité problémy, zejména upozornil na existenci korupce a odkazem na demisi bývalého premiéra. Zároveň však vyzdvihl fakt, že byla korupce odhalena a byly z ní vyvozeny důsledky v podobě trestu. I když Ch. Gati uznává, že se české demokracii poměrně daří, klade si otázku, proč nejsou demokracie ve střední a východní Evropě více konsolidované. Proč nejsou tak zakořeněné, jak se očekávalo v 90. letech, že budou. Zaprvé zmínil obecné rozšíření korupce a slabé uplatňování zákonů. Korupce v těchto evropských regionech je však podle něj pochopitelná, neb zdejší země neznají pořádně cestu, jak se jí zbavit. Zadruhé, mezi lidmi dochází k únavě z demokracie kvůli jejím neúspěchům. Zatřetí, přítomné problémy s menšinami zapříčinily veřejný nezáměr o výhody plynoucí z různosti. Začtvrté dochází k napětí na samotné politické scéně mezi politickými stranami. V neposlední řadě stále přítomné podezřívavost směrem k Západu (dokázána existencí celých řad konspiračních teorií), ale zároveň přání, aby Západ této oblasti věnoval více pozornosti. Podle Ch. Gatiho, bezpečnostní otázky z let 90. dnes již nejsou aktuální a státy by se měly zaměřit na jiné priority, jako demokratizaci, obchod, vzdělání, a zejména vyučování skrze vlastní případy v historii. Svou řeč shrnul slovy, že USA spolu s EU a NATO mohou stále výrazněji pomoci střední a východní Evropě.

Během debaty, co následovala, **A. Vondra** poprosil oba hosty, aby se vyjádřili, co je podle nich nejúspěšnější příklad USA v šíření demokracie. **A. Basora** zmínil neopakovatelné příklady Německa a Japonska, ale také pak zdůraznil případ Polska, kde sice USA přímými kroky nezasáhly do šíření demokracie, ale je možné zde najít inspiraci a potenciál a také podporu během procesu transformace. **Ch. Gati** na přání **A. Vondry** hlouběji osvětlil příklad německé transformace. Část úspěchu přisuzuje Západní okupaci Německa. Zároveň však zdůraznil, že je velmi důležité, aby domácí elity chtěly v procesu pomoci, to ale nevidí jako případ Česka. I tak stále věří, že pokud se státy a lidé shromáždí pod Západní typ demokracie i přes její nedostatky, proces demokratizace bude pokračovat. **A. Vondra** poznamenal, že v Německu trval proces konsolidace demokracie dlouhé tři generace, než se demokracie ustálila. Její ustálení může dokázat i fakt, že přes hlubokou krizi eura nebyla německá stabilita ohrožena. První otázka se pak ptala na pohled americké veřejnosti na proces demokratizace s poznámkou, že například v ČR je nedostatek zájmu ohledně tohoto procesu. Profesor **Ch. Gati** odpověděl, že kromě otázek Blízkého východu a Číny veřejný zájem o zahraničně politické otázky upadá. USA jsou unaveny nezdařilými pokusy o demokratizaci v Iráku a Afghánistánu. Aby byl proces demokratizace úspěšný, musí tyto zahraniční snahy ale dopadat na úrodnou půdu. Dále pak vyjádřil svůj skeptický pohled ohledně bulharského a rumunského připojení se k NATO. **A. Basora** vyjádřil svůj názor, že Američané se nezajímají o samotné šíření demokracie, ale stále silně obhajují myšlenku demokracie samotné. Zároveň dodal, že sám vidí Ukrajinu, Gruzii a Moldávii jako právě onu úrodnou půdu a zůstává tak velmi optimistický ohledně jejich demokratické budoucnosti. **Vít Beneš** z Ústavu mezinárodních vztahů vznesl dotaz, zdali je Evropa připravena být USA rovnocenným partnerem v otázkách kázání demokracie, když i zde na tomto kontinentu stále existují státy se silnými demokratickými nedostatky. Profesor **Ch. Gati** odpověděl, že v současnosti je aktuálnější podpora v posilování demokracie ve státech, kde její zárodky už existují, než čistě v jejím šíření. Ve spojitosti s touto otázkou vyjádřil také svůj skeptický názor ohledně budoucnosti demokracie v zemích střední Asie. **A. Basora** vyjádřil svůj nesouhlas s termínem „kázání“, ale zároveň zmínil podporu pro právo a povinnost státu Evropy o pěstování demokracie. Na závěr **A. Vondra** popsal dvojitost české politiky, kdy se ČR řadí mezi státy, které podporují demokracii ve světě, protože z toho pro samotnou republiku plynou určité výhody, ale zároveň sdílí evropský skeptický pohled.